

ДАВЛАТ СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ОРГАНЛАРИ БИЛАН ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИДА ҲАМКОРЛИК ЎРНАТИШНИНГ АҲАМИЯТИ ВА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

*Муаллиф : Мусаева Шахноза Илхом қизи ва Ҳуқуқбузарликлар
профилактикаси фаолияти кафедраси ўқитувчиси капитан
А.Р. Абдугофаров*

Калит сўзлари: Халқаро ҳамкорлик ҳуқуқ, қонун қонунчилик, ҳамкорлик , принцип , норма

Анататасия : Ушбу мақолада профилактика инспекторининг соғлиқни сақлаш органлари билан ҳамкорлиги соҳасида олиб борилаётган кенг ислохотлар , ушбу йўналиш да вужудга келаётган муаммо ва камчиликлар ҳамда ушбу тушунчалар юзасидан дуч келишимиз мумкин бўлган айрим тушунчалар ва фикрларга аниқлик киритиш мақсадида ёзилди.

Abstract: This article was written in order to clarify the broad reforms that are being carried out in the field of cooperation of the preventive inspectorate with health authorities, the problems and shortcomings that arise in this direction, and some concepts and opinions that we may encounter regarding these concepts.

Профилактика инспекторининг ҳуқуқбузарликлар профилактикасида фуқаролар билан ҳамкорлик қилиш фаолиятининг ҳуқуқий асослари ўтган давр мобайнида профилактика инспекторлари фаолиятининг ташкилий-ҳуқуқий асослари яратилди ва бугунги кунда янада такомиллашиб бормоқда. Республикамиз мустақиллигини мустаҳкамлаш мақсадида, минглаб қонунлар ва қонуности норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари қабул қилингани баробарида, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича профилактика инспекторлари фаолиятининг ҳам ҳуқуқий асослари яратилди. Ушбу ҳуқуқий асосларда профилактика инспекторлари фаолиятининг энг асосий ва муҳим фаолият йўналишлари белгилаб берилди. Хусусан, профилактика инспекторларининг энг асосий фаолият йўналишларидан бири жисмоний ва юридик шахсларни қабул қилиш бўйича фаолияти бўлиб, уни амалга оширишни белгилаб берувчи ва тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни уларнинг миқёси, юридик кучи ва уларни қабул қилувчи субъектларнинг ваколат доирасига қараб қуйидагича таснифлаш мумкин: а) Ўзбекистон Республикаси Конституцияси; б) Ўзбекистон Республикаси қонунлари; в) Ўзбекистон

Республикаси Олий Мажлиси қарорлари (ҳар икки палатаси); г) Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармон ва қарорлари; д) Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари; е) Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг шунингдек, бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари билан биргаликда қабул қилган буйруқлари ҳамда қарорлари; ф) маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикасига доир қарорлари. 55 Профилактика инспекторларининг жисмоний ва юридик шахсларни қабул қилиш фаолиятининг ҳуқуқий асослари ҳақида сўз юритилар экан, аввало, барча қонунларнинг асоси ҳисобланган Конституциямизнинг моддаларига мурожаат этишни тақозо этади. Жумладан, Асосий қомусимизнинг қуйидаги моддалари жисмоний ва юридик шахсларни қабул қилиш ишларини кўриб чиқиш жараёнининг бевосита тартибга солинишини таъминлайди ҳамда йўналтирувчи бош қоида ва талаб сифатида намоён бўлади: ҳар ким эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқига эга. Ҳеч ким қонунга асосланмаган ҳолда ҳибсга олиниши ёки қамоқда сақланиши мумкин эмас (25-м.); ҳеч ким қийноққа солиниши, зўравонликка, шафқатсиз ёки инсон қадрқимматини камситувчи бошқа тарздаги тазйиққа дучор этилиши мумкин эмас; ҳеч кимда унинг розилигисиз тиббий ёки илмий тажрибалар ўтказилиши мумкин эмас (26-м.); ҳар ким ўз шаъни ва обрўсига қилинган тажовузлардан, шахсий ҳаётига аралашидан ҳимояланиш ва турар жойи дахлсизлиги ҳуқуқига эга. Ҳеч ким қонун назарда тутган ҳоллардан ва тартибдан ташқари бировнинг турар жойига кириши, тинтув ўтказиши ёки уни кўздан кечириши, ёзишмалар ва телефонда сўзлашувлар сирини ошкор қилиши мумкин эмас (27- м.); Ўзбекистон Республикасининг барча давлат органлари, жамоат бирлашмалари ва мансабдор шахслари фуқароларга уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларига дахлдор бўлган ҳужжатлар, қарорлар ва бошқа материаллар билан танишиб чиқиш имкониятини яратиб бериши лозим (30-м.); 56 ҳар бир шахс бевосита ўзи ва бошқалар билан биргаликда ваколатли давлат органларига, муассасаларига ёки халқ вакилларига ариза, таклиф ва шикоятлар билан мурожаат қилиш ҳуқуқига эга; аризалар, таклифлар ва шикоятлар қонунда белгиланган тартибда ва муддатларда кўриб чиқилиши шарт (35-м.); давлат фуқароларнинг Конституция ва қонунларда мустаҳкамланган ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлайди (43-м.); ҳар бир шахсга ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмаларининг ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари

устидан судга шикоят қилиш ҳуқуқи кафолатланади (44-м.). Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги янги таҳрирдаги 2017 йил 11 сентябрь қонуни 24 ҳам бу борада муҳим аҳамият касб этиб, унда фуқароларни қабул қилиш тартиби, уларнинг мурожаат этиш ҳуқуқи, мурожаатнинг шакллари, турлари, мурожаатларга қўйиладиган талаблар, мурожаат қилиш муддатлари, уни кўриб чиқиш тартиби ва муддатлари, мурожаатларни кўриб чиқишда фуқароларнинг ҳуқуқлари ва давлат органларининг мажбуриятлари, халқ қабулхоналари ва виртуал қабулхоналари, уларнинг вазифалари, ҳуқуқ ва мажбуриятлари, шунингдек фуқароларнинг мурожаатлари тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун жавобгарлик каби масалалар тўлиқ ўз ифодасини топган. “Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритиш”нинг процессуал тартиби белгиланган Ўзбекистон Республикасининг МЖТКси 24 Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 12 декабрдаги «Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида»ги ўзбекистон республикаси қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида қонуни// «Халқ сўзи», 2012 й., 250 (5670)-сон; ЎР ҚХТ, 2012 й., 52-сон, 583-модда 57 профилактика инспекторларининг маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиш фаолиятида муҳим ва асосий роль ўйнайди. Бинобарин, МЖТКнинг “Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларнинг тааллуқлилиги” деб номланувчи XVIII бобининг 248-моддаси 2- қисм 4-бандида профилактика инспекторлари 13 турдаги маъмурий ҳуқуқбузарликларни кўриб чиқиш ваколатига эгаллиги белгиланган. Шунингдек ушбу кодекснинг тўртинчи бўлими бевосита маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиш деб номланиб, ўз ичига 7та бобни қамраб олади. Маъмурий жазо қўлланаётганда жавобгарликни енгиллаштирувчи ҳолатлар мавжуд бўлса, ҳуқуқбузарнинг моддий аҳволини инобатга олган ҳолда ҳуқуқбузарни маъмурий жавобгарликдан озод қилиш ёки енгилроқ маъмурий жазо чорасини қўллаш тўғрисида МЖТКнинг 3081 - моддаси талаблари асосида тақдимнома маъмурий ишларни кўриб чиқиш ваколатига эга суд органига юборилиши ҳам белгилаб қўйилган. Профилактика инспекторлари “Ўзбекистон Республикаси Давлат герби тўғрисида”ги 1992 йил 2 июль қонунининг 7-моддаси ҳамда “Ўзбекистон Республикаси Давлат байроғи тўғрисида”ги 1991 йил 18 ноябрь Қонунининг 12-моддаси талаблари асосида МЖТКнинг 2031 -моддасида кўрсатилган ҳуқуқбузарликларни содир этган шахсларга нисбатан маъмурий баённома расмийлаштириб, мазкур кодекснинг 245-моддасига биноан маъмурий

ишларни кўриб чиқувчи суд органларига юборилишини таъминлайди²⁵. Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги 2016 йил 16 сентябрь қонунида ички ишлар органлари фаолиятининг асосий йўналишларидан бири сифатида маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиш ҳамда маъмурий жазоларни қўллаш тўғрисидаги қарорларни ижро этиш белгилаб қуйилган. Мазкур қонун талаблари асосида профилактика 25 Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2017 йил 12 июлдаги “Ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлинмалари фаолиятини ташкил этиш тартиби тўғрисида низомни тасдиқлаш ҳақида»ги 151-сон буйруғи. 58 инспекторларига маъмурий ҳуқуқбузарликларга оид ишларни ўз вақтида холисона кўриб чиқиш мажбурияти ҳамда иш юзасидан бир қатор ҳуқуқ ва мажбуриятларга эгаллиги назарда тутилган. Масалан: маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилган жойга чиқиш, жабрланганларга ёрдам кўрсатиш, ўз ваколати доирасида маъмурий ишларни кўриб чиқиш мажбурияти ҳамда юритувидаги ишлар ва материаллар бўйича фуқароларни, мансабдор шахсларни ички ишлар органларига чақиртириш, улардан зарур тушунтиришлар, маълумотлар, ҳужжатлар, маълумотномаларни ва уларнинг кўчирма нусхаларини олиш ҳуқуқи ҳам кафолатланган. Ушбу қонун талабларига асосан профилактика инспекторлари маъмурий қамоқ жазосини ўташдан, маъмурий тарзда чиқариб юборилишдан бўйин товлайдиган шахсларни, шунингдек ўзига нисбатан маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги иш юритилаётган шахсларни Ўзбекистон Республикасининг МЖТК да назарда тутилган тартибда ушлаб туришлари ҳам мумкин. Шунингдек, профилактика инспекторлари маъмурий ҳуқуқбузарликларга чек қўйиш мақсадида жисмоний куч ишлатиши ёки махсус воситаларни қўллаши ҳам назарда тутилган. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг “Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш миллий дастури”га оид (1997 йил 29 август) қарори билан ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасининг чора-тадбирларидан бири бўлган аҳоли ўртасидаги ҳуқуқий тарғибот, ҳуқуқий маданият ва ижтимоий фаолликни юксалтириш, фуқароларнинг ҳуқуқий таълими ва тарбиясини такомиллаштириш масалалари тартибга солинган²⁶. Таянч пунктларининг асосий вазифаларидан бири аҳолининг ҳуқуқий онги, ҳуқуқий маданиятини юксалтириш эканлигини инобатга олганда, ушбу Қарорнинг ҳуқуқий асос сифатидаги аҳамияти яққол намоён бўлади. Зеро, ҳуқуқий маданият қонунчилик, фуқароларнинг ҳуқуқий кафолатини 26 Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг ахборотномаси. – Т., 1997. –№

9. – 227-м. 59 таъминлаш баробарида давлат аҳамиятига молик сиёсат бўлиб, жамиятда фуқаролар ҳуқуқий маданиятининг даражаси жинойтчилик ҳолатига асосий таъсир кўрсатувчи омиллардандир²⁷. Шу нуқтаи назардан қаралганда профилактика инспекторлари аввало ўз ҳудудида истиқомат қилаётган фуқароларнинг ҳуқуқий маданиятини юксалтиришга эътибор қаратиши лозим. Фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш билан бир қаторда маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиш жараёнида ҳам амалга оширилиши лозим. Профилактика инспекторлари маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиш фаолиятида иш юритишда фатнашувчи шахсларга уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, содир этилган қилмишнинг ҳуқуққа хилофлигини тушунтиради ҳамда бунинг учун қонун нормаларига асосан жазонинг муқарарлиги тўғрисидаги ишонтиришга қаратилган профилактик суҳбатни амалга оширади. Ўзбекистон Республикасининг “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги²⁸ (2016 йил 14 сентябрь) қонунида асосий тушунчалар, ёшларга оид давлат сиёсатининг асосий принциплари, асосий йўналишлари, ёшларга оид давлат сиёсатини рўёбга чиқарувчи ҳамда унда иштирок этувчи органлар ва муассасалар, ёшларни ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимоя қилиш ҳамда ушбу соҳага доир бошқа масалалар ҳуқуқий тартибга солинган³⁴. Ички ишлар органлари таянч пунктлари мазкур Қонунга мувофиқ унинг 5-моддасида белгиланган ёшларга оид давлат сиёсати асосий йўналишларининг деярли барчасини рўёбга чиқаришда иштирок этади, 15-моддага асосан бу борада белгиланган вазифалар ижросини таъминлайди, шунингдек ушбу соҳада 27 Ички ишлар органлари таянч пунктларида профилактика инспекторларининг фаолияти ва ҳамкорлигини ташкил этиш: Ўқув-амалий қўлланма / И. Исмаилов, М. З. Зиёдуллаев. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2017. Б– 69. 28 Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг ахборотномаси. – Т., 1997. – № 9. – 227-м. 34 Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари тўплами. – Т., 2016. – № 37. – 426-м. 60 2-бобда кўрсатилган органлар ва муассасалар, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ва нодавлат ноижорат ташкилотлари билан ҳамкорлик қилади²⁹. Барчамизга маълумки, Ўзбекистон Республикасининг “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги (2016 йил 14 сентябрь) қонунига асосан 14 ёшдан 30 ёшгача бўлганлар “Ёшлар” ҳисобланади ҳамда бу тоифа шахслар қонунларда назарда тутилган қатор имтиёзлар фойдаланишади. Шунингдек, маъмурий ҳуқуқбузарлик

тўғрисидаги ишларни кўрилишида 18 ёшгача бўлган вояга етмаганларнинг ҳуқуқбузарлиги енгиллаштирувчи ҳолат сифатида баҳоланади. Бундан ташқари, профилактика инспекторлари маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишда вояга етмаганлар ҳуқуқбузарлигига доир ишларда энг аввало уларнинг ота-оналари, уларнинг ўрнини босувчи шахслар, васийлик, хомийлик органлари, шунингдек бошқа ваколатли органларни хабардор қилиши ҳамда уларнинг иш юритиш жараёнида иштирокини таъминлаши лозим. Кейинги гуруҳ ҳуқуқий асосларга Ўзбекистон Республикаси Президенти ваколатига тааллуқли бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар бўлиб, улар қуйидагилар: 1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2017 йил 10 апрель (ПФ-5005) фармонида жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари юзаки кўриб чиқиладиганлиги, уларда кўтариладиган масалалар ҳар томонлама чуқур таҳлил қилинмасдан, мурожаатларга расмийлик учунгина жавоб бериладигани фуқароларнинг норозилигини келтириб чиқариб, уларнинг 29 Ички ишлар органлари таянч пунктларида профилактика инспекторларининг фаолияти ва ҳамкорлигини ташкил этиш: Ўқув-амалий қўлланма / И. Исмаилов, М. З. Зиёдуллаев. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2017. Б– 69. 61 Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхоналарига ва бошқа ташкилотларга шикоят билан мурожаат этишга сабаб бўлганлиги таъкидланган. 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида белгиланган вазифаларга мувофиқ, шунингдек ички ишлар органлари фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари ишончли ҳимоя қилинишини таъминлаш мақсадида жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлашни ташкил этишнинг сифат жиҳатидан мутлақо янги тартибини ўрнатиш, мурожаатларни қабул қилиш, кўриб чиқиш ва ҳал этишга юзаки ва расмийлик билан ёндашувларга чек қўйиш, фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш учун ваколат доирасида барча воситаларни ишга солиш назарда тутилган. Фармонда келтирилган ушбу чора-тадбирлар ижрога қаратилиб, бугунги кунда ўзининг ижобий самарасини бермоқда. Энди таянч пунктларига маъмурий

ҳуқуқбузарликка оид ёки бошқа муурожаат билан келган ҳар қандай жисмоний шахс муурожаатлари қонунда белгиланган тартибни бузмаган ҳолда қабул қилиниб, ҳал қилинмоқда. Айниқса, профилактика инспекторларининг маъмурий ҳуқуқбузарлик ишида қатнашувчи барча шахслар билан уларнинг ким эканлигидан қатъий назар хушмуомала бўлишлигига эришилмоқда. Бунинг учун профилактика инспекторларининг ҳуқуқий билими, амалий ишлаш кўникмаларини янада шакллантириш мақсадида касбий тайёргарлигининг оширилишига эътибор қаратилмоқда. Фармоннинг 1-иловасига мувофиқ қуйидаги устувор йўналишлар назарда тутилган Ички ишлар органлари тизимини тубдан ислоҳ қилиш комплекс чора-тадбирлар Дастури тасдиқланган бўлиб, унга кўра профилактика инспекторларининг фаолияти, хусусан маъмурий ҳуқуқбузарликлар

Фойдаланилган адабиётлар

1. Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикасининг Президенти лавозимига киришиш тантанали маросимга бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқи // Халқ сўзи, 2016 йил 15 декабр, № 247 (6682)
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги 4947-сон фармонининг 1-иловаси «2017-2021 йилларда Ўзбекистон 52 Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси». www.lex.uz
3. Гулямов С.С. Задачи совершенствования системн корпоративного управления в Узбекистане. //Корпоративное управление в Узбекистане. Материалн научно-практической конференции. Т.: 2004. с.143-145;
4. Рахимова, Ш.Н. Зайнутдинов. Корпоратив бошқарув асослари. - Т.: Академия, 2006.- 47б.; Беркинов Б.Б. Корпоративное управление: сели и задачи /Народное слово 15.05. 2004 г.
5. Расулов Н. М. Корпоратив бошқарувнинг иқтисодий механизмларини такомиллаштириш негизда корхоналар ривожланиш самарадорлигини ошириш (Ўзбекистон Республикаси саноат корхоналари материаллари мисолида).08.00.13- “Менежмент ва маркетинг” ихтисослиги. И.ф.н. илмий даражасини олиш учун ёзилган дисс. - Т., 2010. - 161 б.
6. Саидов М.С. Табiiй монополиялар соҳаларида менежментнинг замонавий усулларини жорий этиш масалалари (“Ўзбекенерго” Давлат аксиядорлик компанияси мисолида). Ихтисослик: 08.00.13 - “Менежмент ва маркетинг”. И.ф.н. илмий даражасини олиш учун ёзилган дисс. - Т., 2009. - 176 б
7. Хашимов А.А. Корпоратив бошқарув шаклидаги тузилмаларни ривожлантириш истиқболлари. - Т.: Фан, 2003. - 111 б.